

היום נלמד בעזרת ה':

מנחות דף נה

רב נחמן סובר 'עד ולא עד בכלל' (דהיינו כשאמרו חז"ל "עד", ה'עד' עצמו אינו בכלל השלב הזה, אלא הוא כבר מעבר ל'עד', ונחשב לשלב הבא). הגמרא מקשה על כך.

תא שמע הדקין שבכלי חרס: כלי חרס דקים. 'הן' = הכלים בעצמם, או 'קרקרותיהן' = אם הם נשברו ונשארה תחתית הכלי, או 'דופנותיהם יושבין שלא מסומכין' = נשארה דופן הכלי שיכולה לקבל משקה בלי להשען על דבר אחר. אם הם יכולים להחזיק כמות שמן המספיקה לסוך אצבע קטנה של תינוק, הם עדיין נחשבים 'כלי' ומקבלים טומאה. וכל זה דוקא בכלים שמעיקרם היו עשויים להכיל משקה עד כמות של 'לוג'. אבל אם היו מכילים יותר מלוג, שיעור הכמות שהשברים צריכים להכיל היא גדולה יותר והיא 'רביעית'. עד כאן המשנה.

מאי לאו לוג כלמטה: לכאורה אם הכלים היו מכילים 'לוג', עדיין השברים צריכים להכיל סיכת אצבע של תינוק. ומוכח ש'עד ועד בכלל'! דחייה: לא, לוג כלמעלה: 'לוג' כבר נחשב ליותר מלוג.

ת"ש 'מלוג עד סאה רביעית': זוהי המשך המשנה שם. כלי המכיל כמות של לוג עד סאה, השברים שלו צריכים להכיל רביעית. ולכאורה כלי המכיל 'סאה' נידון כלמטה כלומר כפחות מסאה. מוכח ש'עד ועד בכלל'! דחייה: לא, סאה כלמעלה.

ת"ש 'מסאה ועד סאתים בחצי לוג': מאי לאו סאתים כלמטה! זוהי המשך המשנה שם לגבי כלי שהיה מכיל מסאה ועד סאתים. והקושיא כנ"ל. דחייה: לא, סאתים כלמעלה.

קושיא: והתניא 'לוג כלמטה, סאה כלמטה, סאתים כלמטה'! תירוץ: התם לחומר! דא"ר אבהו א"ר יוחנן כל שיעורי חכמים להחמיר, חוץ מכגרס של כתמים להקל: רבי יוחנן לא סובר שתמיד 'עד ולא עד בכלל', אלא הוא סובר

שתמיד צריך ללכת לחומרא בזה לפי הענין. ולכן לגבי טומאה או נוקטים ש'עד ולא עד בכלל' כי כאשר השיעור של הכלים הוא כלמטה, מספיקה כמות קטנה יותר שהשבר של הכלי מכיל, בשביל שהוא יקבל טומאה. (כגון כלי המכיל לוג, אם הוא נידון כלמעלה הוא צריך להכיל רביעית כדי לקבל טומאה, אבל אם הוא נידון כלמטה מספיק שהוא מכיל כדי סיכת אצבע של קטן).

ורק לגבי כתמים באשה או נוקטים לקולא. דהיינו חכמים אמרו שאשה שמצאה אתם דם בכגדה, עד גודל של גריס היא טהורה. שם או נוקטים לקולא שבגריס עצמו גם טהורה, ורק ביותר מגריס טמאה. (וטעם הדבר, בגלל שכל דין כתמים הוא מדרבנן, משום שמדאורייתא האשה נטמאת רק אם הרגישה שהדם יוצא מגופה).

דיקא נמי: וכך גם מדוייק מהברייתא לגבי טומאת חבל היוצא מהמטה. כאמור עד אורך של חמשה טפחים החבל טהור, משום שהחבל קטן מידי ואינו ראוי לשימוש. מחמשה עד עשרה, הוא מקבל טומאה כי הוא ראוי לשימוש. מעשרה הוא כבר טהור, משום שהוא ארוך מידי ועומד להיחתך.

הברייתא אומרת 'חמשה כלמעלה עשרה כלמטה'. ולכאורה זו סתירה. כי אם חמשה נחשב כלמעלה אם כן או אומרים 'עד ולא עד בכלל'. ואם עשרה נחשב כלמטה אם כן או אומרים 'עד ועד בכלל'. אלא התשובה היא שאנו הולכים תמיד לחומרא. מכיון שמחמשה עד עשרה החבל טמא, או מחשיבים מצד אחד את חמשה כיותר מחמשה, ומצד שני את עשרה כפחות מעשרה.

*

למדנו במשנה - ניטל הטחול: כשרה.

אמר רב עזריא משמיה דרבא לא שנו אלא ניטל, אבל ניקב טרפה.

מתיב רבי יוסי בר אבין ואיתימא ר' יוסי בר זבידא: למדנו במשנה לקמן, אם חתך אבר מעובר שבמעיה פרה, והשאיר את האבר בתוך הפרה, ואחר כך שחט את הפרה, האבר מותר באכילה, כי שחיטת הפרה מתירה אותו. אבל אם חתך מהטחול ומהכליות של הפרה והשאיר את החתיכה בתוכה, ואחר כך שחט אותה, 'אסור

באכילה, כי השחיטה שלה לא מתירה את מה שחתך קודם לשחיטה. (דינים אלו נלמדים מפסוק, לקמן דף סט, א).

משמע שדוקא מה שחתך מהטחול והכליות אסור באכילה, אבל בשר הפרה מותר באכילה לאחר השחיטה. והרי חתך מהטחול שלה, והחיתוך עושה נקב בטחול. ולדברי רב עזרא היא צריכה להיות טרפה!

תירוץ: הוא הדין וכו': באמת גם בשר הפרה אסורה באכילה כי היא טרפה. אמנם אגב שברישא אמר התנא 'מותר באכילה', הוא אמר גם בסיפא באותו סגנון 'אסור באכילה'.

תירוץ נוסף: ואיבעית אימא: יש הבדל בין ניקב הטחול לנחתך הטחול. נקב יותר חמור מחתיכה שנחתכה מהטחול. כי נקב גורם למחלה בגוף. ולכן רק בנקב היא טרפה.

*

למדנו במשנה - ניטלו הכליות: כשרה.

אמר רבי בר פפא משמיה דרב - לקתה בכוליא אחת טרפה: כגון שנתמלאה הכליה מוגלא.

אמרי במערבא: אמרו על זה בארץ ישראל, דוקא כשהגיעה המחלה למקום חריץ בכליה. והיכן הוא מקום חריץ? בחוט הלבן שתחת המותניים.

א"ר נחוניא: שאלתי את כל מורי ההוראה בהלכות טריפה שבארץ ישראל, והם אמרו לי הלכה כרכיש בר פפא בכליה שניקבה (שהיא טריפה), ואין הלכה כרב עזרא בטחול שניקב (אלא היא כשרה).

לא אמרן: וכל מה שאמרנו שאין הלכה כרב עזרא, דוקא אם הנקב נמצא בחלק הדק של הטחול, אבל אם הוא נמצא בחלק העבה שלו היא טרפה. ואמנם גם בחלק העבה, אם הנקב לא יוצא מצד לצד, ונשאר בדופן המקבילה לנקב עובי של דינר זהב, הבהמה כשרה.

*

אמרי במערבא - כל הפוסל בריאה כשר בכליאה: כל מחלה שאם היא נמצאת בריאה היא מטריפה אותה, כאשר היא נמצאת בכליאה היא כשרה. והראיה, שהרי נקב פסול בריאה וכשר בכליאה.

וכל שכן היכא דכשר בריאה כשר בכליאה: הגמרא מדייקת מדבריהם. כל שכן מחלה שכשהיא בריאה הריאה כשרה, גם כשהיא בכליאה הכליאה כשרה.

מתקיף לה ר' תנחומא: על דיוק הגמרא. וכי זהו כלל תמיד? והרי מוגלא דכשר בריאה ופסול בכליאה!

ועוד, והרי מים זכין דכשרים גם בריאה וגם בכליאה. (רש"י כתב שאינו מכין את הקושיא השניה).

אלא אמר רב אשי: וכי אתה מדמה טרפות זו לזו? אין אומרים בטרפות זו דומה לזו! שהרי אם חותך את הבהמה במקום מסויים היא מתה (כגון בקנה וושט) ואם חותך אותה במקום אחר היא חיה. ולכן הדיוק של הגמרא אינו נכון. יש מחלה שבריאה כשרה, ואילו בכליאה טרפה. כגון מוגלא.

הגמרא חוזרת לדברי רבי תנחומא:

ומים זכין כשרים: מה שאמרנו שאם יש מים זכים בכליאה היא כשרה, כל זה דוקא במים צלולים, אבל אם יש בה מים עכורים היא טרפה. וגם במים צלולים דוקא כשהם לא הסריחו, אבל אם יש מים סרוחים היא טרפה.

דין נוסף בכליאה:

הכוליא שהקטינה: כליה שהצטמקה מחמת חולי. אם זה בבהמה דקה, אם נשאר בה עד כ'פול' כשרה. ואם זה בבהמה גסה, אם נשאר בה עד כ'ענבה בינונית' כשרה.

(ניטל לחי התחתון: א"ר זירא לא שנו אלא שיכולה לחיות על ידי לעיסה והמראה

⚡

*

למדנו במשנה - ניטלה האם שלה:

תנא. היא 'האם' היא 'טרפחת' והיא 'שלפוחית': כל הלשונות הללו מדברות על הרחם. ('טרפחת' מוזכרת בדף נו', 'שלפוחית' הוזכרה בדף מח').

*

למדנו במשנה - וחרותה בידי שמים כשרה:

תנו רבנן, איזוהי חרותה? כל שצמקה ריאה שלה: שיכשה הריאה שלה.

בידי שמים כשרה: שנבהלה מקול ברד ורעם. **בידי אדם טרפה:** שהפחיד אותה אדם. 'חרותה' בידי שמיים חוזרת ומבריאה, 'חרותה' בידי אדם אינה חוזרת ומבריאה.

רבי שמעון בן אלעזר אומר, אף בידי כל הבריות: גם אם נבהלה משאגת אריה וכדו' ולא דווקא מבן אדם. **הגמ' מסתפקת בדבריו:**

איכעיא להו: האם רשב"א דיבר על הרישא שבידי שמיים כשרה, והוא בא להקל שגם בידי כל הבריות כשרה, או שהוא דיבר על הסיפא שבידי אדם טריפה, והוא בא להחמיר שגם בידי כל הבריות טריפה.

תא שמע: בא תפשוט את הספק מברייתא - חרותה בידי אדם טרפה, רבי שמעון בן אלעזר אומר אף בידי כל הבריות. ע"כ הברייתא. ומכאן הוכחה שהוא דיבר על הסיפא ולהחמיר.

רבה בר חנה היה הולך במדבר, ומצא אילים שצמקה הריאה שלהם, הלך ושאל בכית המדרש מה דינם. אמרו לו, תביא בקיץ ספלים גדולים של חרס לבן (=) הוא שומר על קרירות המים), ותמלא אותם במים קרים, ותניח את הריאות בתוכם מעת לעת (= 24 שעות), אם הן חוזרות ומבריאות סימן שהן צמקו בידי שמים וכשרה, ואם הן נשארות צמוקות סימן שזה בידי אדם וטרפה. ובימות הסתיו תביא ספלים גדולים מחרס שחור (= שאינו מצנן כל כך את המים כמו חרס לבן), ותמלא אותם במים פושרים, ותניח את הריאות בתוכם מעת לעת, אם הן חוזרות ומבריאות סימן שהן צמקו בידי שמים וכשרה, ואם הן נשארות צמוקות סימן שזה בידי אדם וטרפה.

*

למדנו במשנה - הגלוצה - (= בהמה שנקלף העור שלה):

תנו רבנן, הגלוצה רבי מאיר מכשיר וחכמים פוסלים... אמר רבי שמעון בן אלעזר, חזר בו רבי מאיר והטריף.

מכלל דלרבי שמעון בן אלעזר פליג רבי מאיר בגלוצה: מכך שרבי שמעון בן אלעזר אמר 'חזר בו רבי מאיר', משמע שהוא סובר שבהתחלה היה רבי מאיר חולק על חכמים, ורק אח"כ חזר בו. וא"כ קשה:

והתניא: שהרי למדנו בברייתא - אמר רבי שמעון בן אלעזר, לא נחלקו ר"מ וחכמים על הגלוצה שפסולה, וכבר העיד רבי אושעיא בנו של רבי יהודה הנבִּיטם (= מוכר בשמים) לפני רבי עקיבא משום רבי טרפון על הגלוצה שפסולה, ואם נשתייר בו (= נשאר עור) כשיעור סלע כשרה (כיון שע"י אותו עור שנשאר הוא מתרפא).

תירוץ: אמר רב נחמן בר יצחק: 'לא נחלקו' שאמרה הברייתא הכוונה שלא נשאר רבי מאיר במחלוקתו, אלא חזר בו אח"כ.

*

אמר מר: למדנו בברייתא הנ"ל - **'אם נשתייר בו כסלע כשרה'**.

שאלה: היכן צריך להישאר עור כסלע ותהיה כשרה? תשובה: אמר רב יהודה אמר שמואל, על פני השדרה כולה.

שאלה: איבעיא להו: מה הכוונה 'כסלע', האם שהוא ארוך וצר על פני כל השדרה וכשתצרף את כולו יהיה לך שיעור של 'כסלע', או שצריך רוחב סלע על פני כל השדרה.

תשובה: תא שמע דפריש רבי נהוראי משמיה דשמואל, ברוחב כסלע על פני כל השדרה כולה.

רבה בר בר חנה אמר ראשי פרקים: צריך שישאר כסלע בכל אחד ואחד מפרקי חוליותיה ועצמות השוק והירך.

רבי אלעזר בן אנטיגנוס משום רבי אלעזר ברבי ינאי אמר מקום טיבורו: צריך שישאר כסלע רק במקום הטבור שבאמצע בטן הבהמה.

בעי רבי ינאי בר' ישמעאל: מה הדין לדעת שמואל המצריך על פני כל השדרה, אם ניטל העור במקום השדרה ושאר העור כולו קיים. ומה הדין לדעת רבי אלעזר בר ינאי המצריך רק במקום טיבורו, אם ניטל העור רק במקום טיבורו ושאר העור כולו קיים. ומה הדין לדעת רבה בר בר חנה המצריך שישאר בראשי פרקים, אם ניטל העור רק בראשי פרקים ושאר העור כולו קיים. תיקו.

אמר רב: רב חולק על הדעות הנ"ל, וסובר שאם נשאר בבהמה עור כסלע בכל מקום שהוא, הרי הוא מעלה רפואה וחוזר כל העור שלה לקדמותו.

ורבי יוחנן אמר: אפילו אם נשאר כסלע בעור בית הפרסות הוא מעלה רפואה וחוזר כל העור שלה לקדמותו.

בעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן, עור בית הפרסות מהו שיציל בגלודה (= בבהמה שנקלף עורה)? **אמר ליה מצילה!**

עור הנבילה אינו מטמא, וגם אינו מצטרף לבשר נבילה שיש בו פחות מכזית (= רק כזית נבילה מטמא) לשיעור כזית. אבל עור נבילה רך שראוי לאכילה מטמא טומאת נבילה.

אמר ליה: אמר לו רבי אסי - והרי למדתנו רבינו את המשנה שאומרת שעור בית הפרסות מטמא טומאת נבילות כמו בשר נבילה. נמצא שעור בית הפרסות נחשב לבשר ולא לעור, ומדוע הוא מציל בגלודה?

אמר ליה אל תקניטני, שבלשון יחיד אני שונה אותה: אמר לו רבי יוחנן - אל תקשה עלי מהמשנה הזאת, לפי שהיא בדעת יחיד והוא רבי שמעון, ואנו לא פוסקים כמותה, ויש ברייתא שלומדים ממנה שעור בית הפרסות שנאמר במשנה הזאת נאמר בדעת יחיד.

דתניא: וכפי שלמדנו בברייתא - השוחט את העולה במחשבה להקטיר כזית מעור של תחת האליה חוץ למקומו, הרי הוא פסול ואין חיוב כרת למי שיאכל אותו, ואם חשב להקטירו חוץ לזמנו, הרי הוא פיגול וחייבים על אכילתו כרת.

נמצא שלדעת לתנא קמא רק עור שתחת האליה נחשב כבשר, ולכן מחשבה פוסלת בו.

ממשיכה הברייתא:

אליעזר בן יהודה איש איבילים אמר משום רבי יעקב, וכן היה רבי שמעון בן יהודה [איש כפר] עיכוס, אומר משום רבי שמעון, לא רק עור שתחת האליה נחשב עור הראוי להקטרה, אלא אחד עור בית הפרסות ואחד עור הראש של עגל הרך ואחד עור של תחת האליה, וכן כל העורות שמנו חכמים במשנה לקמן (קכב). ואמרו שם 'אלו שעורותיהן מטמאים כבשרן' וכוונתם לרבות את עור בית הבושת (= רחם הבהמה), אם חשב באחד מכל העורות הללו להקטירו חוץ למקומו, פסול ואין בו כרת, ואם חשב להקטירו חוץ לזמנו, פיגול וחייבים עליו כרת. ע"כ הברייתא.

נמצא שדין עור בית הפרסות תלוי במחלוקת, ולדעת תנא קמא בברייתא אינו נחשב כבשר, וכיון שהברייתא לא אמרה מיהו 'תנא קמא' סימן שזה דעת רבים, ורבי שמעון (וכן רבי יעקב) שהוא דעת יחיד חולק וסובר שעור בית הפרסות דינו כבשר, ואנו לא פוסקים כדעת יחיד.